

The Analysis of Chinese-Thai Identity & Cultural Imagination in Novel "Letters from Thailand"¹

*Tattanit Tongdaeng*²

Abstract

This research was to 1) establish an understanding of the values of Chinese traditional culture and evolution of Chinese-Thai identity in Thai society during 1968 - 2012, through the analysis of the reception history of "Letters from Thailand"; 2) examine the external factors affecting the reception of readers, especially those in politics, history, and cross-culture; 3) understand how the author's life affects her novel as well as other literatures highlighting the life of the Chinese population in Thailand. The research found that 1) the values of Chinese traditional culture in Thai society is gradually increasing its importance from being rejected and restricted by Thai government and Thai society to the "China Hot" in Thai society nowadays. So Chinese-Thai can express their cultural identity openly by fusing the two cultures together, while they still define themselves as Thai citizens. Meanwhile, since Thai culture absorbs a lot of Chinese culture, it can be said that Chinese culture becomes a subculture or a branch of Thai culture. 2) The external factors mentioned above have direct effect on the reception of readers and the author's life strongly affects her novel.

Keywords: "Letters from Thailand", Botan, Chinese-Thai Descendant Writer, Chinese-Thai, Cultural Identity

¹ A Thesis of Master of Arts in Modern and Contemporary Chinese Literature, Shanghai University, 2013

² M.A.(Modern and Contemporary Chinese Literature), College of Liberal of Arts, Shanghai University

การวิเคราะห์อัตลักษณ์ชาวไทยเชื้อสายจีนและการรังสรรค์ทางวัฒนธรรม ในนวนิยาย เรื่อง จดหมายจากเมืองไทย³

ทัศนรัตน์ ทองแดง⁴

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าและสถานภาพของวัฒนธรรมจีนและการรังสรรค์อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทย ในช่วง ค.ศ.1968 - ค.ศ.2012 โดยการวิเคราะห์ประวัติการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทย 2) ศึกษาปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการรับรู้ของผู้อ่านโดยเฉพาะปัจจัยด้านการเมือง ประวัติศาสตร์ และการข้ามวัฒนธรรม 3) ศึกษาถึงภูมิหลังชีวิตของผู้แต่งที่มีอิทธิพลต่อเนื้อหาวรรณกรรม ตลอดจนถึงวรรณกรรมแนวสะทอนชีวิตชาวจีนในไทย ผลการศึกษาพบว่า 1) คุณค่าและสถานภาพของวัฒนธรรมจีนในสังคมไทยได้รับการยกระดับความสำคัญสูงขึ้นเรื่อยๆ จากเดิมที่ถูกจำกัดจากรัฐไทยและสังคมไทย กระทั่งเกิดกระแส "นิยมจีน" ขึ้นในปัจจุบัน ทุกวันนี้ชาวไทยเชื้อสายจีนสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้อย่างเปิดเผย ซึ่งอัตลักษณ์นี้เกิดจากการหลอมรวมระหว่างสองวัฒนธรรม ในขณะที่พวกเขานิยามอัตลักษณ์ทางชาติรัฐว่าเป็นประชาชนคนไทยที่มีสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยมิใช่ และเนื่องจากวัฒนธรรมไทยได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจีนค่อนข้างสูง ทำให้วัฒนธรรมจีนกลายเป็นวัฒนธรรมย่อยของไทย 2) ปัจจัยภายนอกข้างต้นมีอิทธิพลโดยตรงต่อการรับรู้ของผู้อ่านและภูมิหลังผู้แต่งก็มีอิทธิพลอย่างสูงต่อเนื้อหาวรรณกรรม

คำสำคัญ: จดหมายจากเมืองไทย โบตัน นักเขียนเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายจีน อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

³ วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวรรณคดีจีนสมัยใหม่และร่วมสมัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2556

⁴ ศศ.ม.(วรรณคดีจีนสมัยใหม่และร่วมสมัย) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ประเทศไทยถือเป็นบ้านใกล้เรือนเคียงกับประเทศจีน และยังเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลขนาดใหญ่ เนื่องด้วยประเทศไทยมีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์และเป็นที่ตั้งของชุมทางการค้าและการสัญจรของภูมิภาคมาแต่โบราณ จึงดึงดูดชาวจีนจำนวนมากมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ถึงแม้เราจะไม่สามารถหาหลักฐานที่แน่นอนได้ว่าชาวจีนอพยพเข้ามาในดินแดนนี้ตั้งแต่เมื่อไร แต่จากการศึกษาของผู้เชี่ยวชาญด้านชาวจีนในไทยชาวอเมริกัน G. William Skinner (施坚雅) (2010, p.1) พบว่า ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 ก่อนที่ชนชาติไทจะย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่แม่น้ำเจ้าพระยา ก็ได้มีพ่อค้าชาวจีนล่องเรือมาตั้งถิ่นฐานบริเวณเมืองท่ารอบอ่าวไทยแล้วชาวจีนเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากในช่วงสองระยะเวลาด้วยกัน ได้แก่ ช่วง ค.ศ.1782 สมัยกรุงธนบุรี และช่วง ค.ศ.1918 - 1955 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นยุคที่ประเทศไทยได้ปรับปรุงประเทศสู่ความทันสมัยรอบด้าน จึงมีความต้องการแรงงานชาวจีนเป็นอย่างมาก (旺威帕·布鲁沙达那攀, 1997: 65) หากใช้เกณฑ์กลุ่มภาษาถิ่นจะสามารถแบ่งชาวจีนในไทยได้เป็น 6 กลุ่มหลัก ได้แก่ ชาวจีนแต้จิ๋ว (56%) ชาวจีนแคะ (16%) ชาวจีนไหหลำ (12%) ชาวจีนกวางตุ้ง (7%) ชาวจีนฮกเกี้ยน (7%) กลุ่มย่อยอื่นๆ เช่น ไต้หวัน เชียงไฮ้ หึงโป (2%) (宛拉帕·布鲁咄, 1984: 257-258)

ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20 ชาวจีนมีการหลอมรวมกับสังคมไทยสูง โดยอาศัยการแต่งงานระหว่างชนชาติเป็นสำคัญ แต่ตั้งแต่ปี ค.ศ.1910 ชาวจีนอพยพมีทั้งเพศชายและหญิงทำให้การแต่งงานระหว่างชนชาติลดลง ชุมชนชาวจีนที่มีสายเลือดจีนทั้งฝ่ายบิดาและมารดาจึงขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว จนมีการจัดตั้งโรงเรียนจีนเพื่อสอนภาษาจีนและปลูกฝังแนวคิด รักชาติของคนจีน (斯金纳&王懋和译, 1957: 1-2) ซึ่งในยุคเดียวกันแนวคิดชาตินิยมของประเทศไทยก็ได้ก่อตัวขึ้นและการรณรงค์ชาตินิยมอย่างเข้มข้นนี้กินเวลายาวนานถึง 40 ปี เพื่อยกระดับสำนึกในชาตินิยมของคนไทย ชนชั้นปกครองได้มองชาวจีนเป็น "คนอื่น" ผู้ซึ่งเป็นศัตรูทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศไทยที่จำเป็นต้องถูกกลืนกลายเป็นคนไทยโดยเร่งด่วน (เพ็ญนภา หมอนสอาด, 2550: 191) ต่อมาหลังปี ค.ศ.1975 สถานการณ์การเมืองโลกได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประเทศไทยค่อยๆ ผ่อนปรนนโยบายต่อชาวจีนและยอมรับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมมากขึ้น ด้วยประวัติศาสตร์พื้นหลังที่ซับซ้อนนี้ ทำให้ชาวจีนในไทยจำเป็นต้องปรับตัวและต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ทั้งการต่อต้านต่อรอง และหลอมรวม ในที่สุดชาวจีนในไทยได้รังสรรค์อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตัวเองขึ้นมาใหม่ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเกิดจากการผสมผสานของวัฒนธรรมเดิมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยคิดว่าการเปลี่ยนแปลงและการรังสรรค์ใหม่ทางอัตลักษณ์ของชาวจีนในไทยนี้เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง แต่เนื่องด้วยเราไม่สามารถจะแสดงภาพการเปลี่ยนแปลงออกมาได้ทั้งหมด ผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีศึกษาปัญหาผ่านการรับรู้ของผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

นวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทยเป็นผลงานสร้างชื่อของ โบตัน หรือชื่อจริง สุภา สิริสิงห์ โบตันเป็นลูกจีนแต้จิ๋วที่เติบโตมาในครอบครัวที่เคร่งครัดวัฒนธรรมจีน ต่อมาโบตันได้ใช้

ประสบการณ์ชีวิตที่ผูกพันกับชีวิตและสังคมชาวจีนมาแต่เป็นนวนิยายเรื่องนี้และตีพิมพ์ในปี ค.ศ.1968 นวนิยายเรื่องนี้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากทั้งจากผู้อ่านในประเทศไทยและต่างประเทศ⁵ เช่น จีน โดยในปี ค.ศ.1984 สำนักพิมพ์จงกั๋วไห่ยว้อได้แปลเป็นฉบับภาษาจีนชื่อว่า 《南风吹梦》 ด้วยความโดดเด่นทางวรรณกรรมทำให้นวนิยายเรื่องนี้ได้รับรางวัลวรรณกรรม ส.ป.อ. ประจำปี ค.ศ.1969 อีกทั้งได้รับการยอมรับว่าเป็นนวนิยายเล่มแรกของที่สะท้อนภาพชีวิตและสังคมชาวจีนในไทยอย่างรอบด้าน

ตั้งแต่เริ่มตีพิมพ์นวนิยายเรื่องนี้ได้ผ่านการตีความ การอ้างอิง และการวิจารณ์อย่างมากมาย โดยประเด็นที่ถูกกล่าวถึงบ่อยครั้ง ได้แก่ อัตลักษณ์และคุณค่าวัฒนธรรมชาวไทยเชื้อสายจีน ชุมชนจินตกรรม (Imagined Communities) และปัญหาสังคม ทว่าในแต่ละบริบททางประวัติศาสตร์และอุดมการณ์ของรัฐที่แตกต่างกัน ผู้อ่านหรือผู้วิจารณ์กลับมีทัศนคติต่อประเด็นเหล่านี้แตกต่างกันไป ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จะทำให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าและสถานภาพของวัฒนธรรมจีนและการรังสรรค์อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทย ในช่วงเวลา 45 ปี (ค.ศ.1968 - ค.ศ.2012) ได้อย่างชัดเจนขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของคุณค่าและสถานภาพของวัฒนธรรมจีน และการรังสรรค์อัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทย ในช่วงเวลา 45 ปี (ค.ศ.1968 - ค.ศ.2012) โดยผ่านทางกรวิเคราะห์ประวัติการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทย
- 2) เพื่อศึกษาปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อวรรณกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านการเมือง ประวัติศาสตร์ และการข้ามวัฒนธรรม
- 3) เพื่อศึกษาถึงภูมิหลังชีวิตของผู้แต่งที่มีอิทธิพลต่อเนื้อหาวรรณกรรม ตลอดจนจนถึงวรรณกรรมแนวสะท้อนชีวิตชาวจีนในไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เลือกใช้นวนิยายฉบับภาษาจีน 牡丹 《南风吹梦》 เป็นตัวบทหลักในการวิเคราะห์ และเลือกใช้นวนิยายฉบับภาษาไทยเป็นตัวบทอ้างอิง⁶ ขณะเดียวกัน การวิจัยครั้งนี้

⁵ จนถึงปัจจุบันได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศทั้งหมด 11 ภาษา ได้แก่ อังกฤษ ญี่ปุ่น จีน ฮิบรู โปแลนด์ ฮอลแลนด์ เยอรมัน ฝรั่งเศส ตากาล็อก เวียดนาม รัสเซีย : ผู้วิจัย

⁶ เนื่องจากบทความฉบับนี้เป็นผลกรวิจัยจากวิทยานิพนธ์ฉบับภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเลือกใช้นวนิยายฉบับภาษาจีนเป็นตัวบทหลักในการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม จากการผลกรวิจัยของนิรันดร นาตสุริยันต์พบว่า ความคลาดเคลื่อนของเนื้อหาฉบับแปลภาษาจีนส่วนใหญ่เป็นเพียงชื่อตัวละครและสำนวนคำพังเพย เนื่องจากผู้แปลไม่ค้นหาคำภาษาแต่ใจ แต่ในด้านแนวคิดหลักของนวนิยายนั้นไม่ได้คลาดเคลื่อนจากฉบับภาษาไทย : ผู้วิจัย

ได้ใช้เอกสารบทวิจารณ์ทั้งภาษาไทยและภาษาจีน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาปัญหา รวมทั้งสิ้น 31 ฉบับ โดยในขั้นต้นของการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (text analysis) วิธีการตีความและการวิเคราะห์ประวัติการรับรู้วรรณกรรม (hermeneutics & reception history) การศึกษาบริบททางสังคมมาวิเคราะห์ปัญหา และใช้ทฤษฎีด้านการข้ามวัฒนธรรมมาอธิบายประเด็นทางด้านอัตลักษณ์และการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ซึ่งวิธีนี้นับว่าเป็นวิธีที่ใหม่มากสำหรับการวิจัยด้านอัตลักษณ์ของชาวจีนในไทย นอกจากนี้ด้วยวิธีการวิจัยนี้จะทำให้เราได้เห็นถึงความสำคัญ บทบาท และอิทธิพลของวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่ส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคน ที่สะท้อนออกมาในลักษณะของการทบทวน ผลิตซ้ำ และได้ต่อกันทางความคิดจากยุคสู่ยุค ที่ออกมาในรูปแบบของบทวิจารณ์ บทแนะนำ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ประวัติการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทย ผู้วิจัยได้แบ่งช่วงเวลาออกเป็น 4 ยุคสำคัญ ได้แก่ ยุคแรก ค.ศ.1968 ซึ่งเป็นปีที่ก่อตั้งเริ่มลงตีพิมพ์นวนิยายเรื่องนี้ ยุคที่สองคือช่วง ค.ศ.1969 - ค.ศ.1973 ซึ่งเป็นยุคปลายของการรณรงค์ชาตินิยมของประเทศไทย ยุคที่สามคือช่วง ค.ศ.1973 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นยุคของการก้าวสู่การยอมรับความเป็นพหุวัฒนธรรมของสังคมไทย และยุคล่าสุดคือช่วง ค.ศ.1984 - ค.ศ.2012 ซึ่งเป็นยุคที่สำนึกความเป็นจีนของชาวจีนในไทยได้รับการฟื้นฟู

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาประวัติการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทยในช่วงระยะเวลา 45 ปีพบว่า บริบททางสังคมการเมืองในแต่ละยุคสมัยมีผลกระทบโดยตรงต่อการรับรู้ของผู้อ่านที่มีต่อนวนิยายเรื่องนี้ อีกทั้ง ขบวนการรณรงค์เรื่องชาตินิยมของประเทศไทยและนโยบายกลืนกลายทางวัฒนธรรมที่กินเวลากว่าครึ่งศตวรรษก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้อัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนมีพลวัตหลอมรวมกับวัฒนธรรมไทย เพราะรัฐบาลไทยมุ่งใช้ทั้งมาตรการกดดันและดึงดูดใจเพื่อกลืนกลายชาวจีนและให้ชาวจีนหลอมรวมเข้ากับสังคมไทยโดยเร็ว ในขณะที่เดียวกันก็เร่งสร้างสำนึกในอัตลักษณ์ร่วมในวัฒนธรรมไทยและสำนึกในความเป็นพวกพ้องกับประชาชนไทยเชื้อชาติอื่นๆ รวมทั้งขจัดจิตสำนึกในความเป็นพวกพ้องกับประเทศจีนซึ่งเป็นแผ่นดินมาตุภูมิ

1. ยุคแรก ค.ศ. 1968 ประวัติการสร้างสรรคนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทย

จากการศึกษาชีวประวัติของนักประพันธ์เชื้อสายจีน "โบตัน" หรือนางสุภา สิริสิงห เราสามารถสรุปถึงปัจจัยที่ผลักดันให้ชาวจีนกลายเป็นไทยได้ 5 ประการ ได้แก่ ประการแรก ความแตกต่างทางจิตสำนึกของชาวจีนสองรุ่น เนื่องด้วยชาวจีนโพ้นทะเลรุ่นที่หนึ่งได้อพยพมายังประเทศไทยในช่วงวัยแรงงานทำให้ส่วนใหญ่ยังคงมีสำนึกในชาติรัฐต่อประเทศแม่และสำนึกในวัฒนธรรมจีนอย่างเข้มข้น แต่ลูกจีนที่เกิดในไทยนับตั้งแต่เกิดก็มีประสบการณ์ชีวิตที่ผูกพันกับประเทศไทย

สังคมไทย วัฒนธรรมและภาษาไทย กอปรกับกฎหมายไทยบังคับให้ลูกจีนที่เกิดในไทยต้องถือสัญชาติไทยและนับเป็นประชาชนไทยคนหนึ่งทำให้พวกเขามีความสำนึกทั้งในด้านชาติรัฐและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากชาวจีนรุ่นหนึ่ง แผ่นดินมาตุภูมิจึงเป็นเพียงแค่เรื่องเล่าเชิงอุดมคติหรือความทรงจำร่วมที่ถูกเล่าขานกันมาเท่านั้น (Milton J. Esman, 2009: 5)

ประการต่อมาคือชื่อสกุลแบบไทย เนื่องจากชื่อสกุลภาษาจีนเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญยิ่งของความเป็นจีน แต่เนื่องด้วยนโยบายกดดันชาวจีนและด้วยความสมัครใจของชาวจีนเองทำให้ชาวจีนจำนวนมากเลือกที่จะเปลี่ยนชื่อสกุลเป็นแบบไทย การเลือกตั้งชื่อสกุลของคนไทยมีความปราณีตละเอียดอ่อน ทั้งนี้เนื่องจากชาวไทยได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมพุทธที่จะเลือกใช้ภาษาบาลีสันสกฤตที่ให้ความหมายที่เป็นสิริมงคล ทำให้เมื่อชาวจีนแปลงชื่อสกุลเป็นไทยก็จะได้รับอิทธิพลนี้ไปด้วย เช่นชื่อของโบตัน "สุภา" ที่แปลว่าความดีและความงาม นอกจากนี้นามสกุลของคนไทยมีลักษณะแตกต่างจากชาวจีนอย่างชัดเจน เพราะมีความเป็นชื่อเฉพาะตัวมาก ทำให้คนจีนเมื่อตั้งนามสกุลไทย ถึงแม้จะยังคงแซ่ไว้ในนามสกุล แต่หากนามสกุลที่ตั้งใหม่แตกต่างกันก็จะถูกแยกเป็นคนละตระกูล ด้วยสาเหตุนี้จึงมีส่วนช่วยลดทอนสำนึกร่วมในแซ่และหันมารับค่านิยมด้านวงศ์ตระกูลแบบคนไทย

ประการที่สาม ได้แก่ ระบบการศึกษาที่กำหนดโดยรัฐ มาตรการกดดันและปิดโรงเรียนจีนแล้วผลักดันให้ชาวจีนเข้าเรียนโรงเรียนไทยร่วมกับคนไทยอื่นๆ มีส่วนช่วยสร้างสำนึกในความเป็นไทยให้แก่ชาวจีนได้เป็นอย่างดี เพราะโรงเรียนจะเป็นช่องทางบ่มเพาะสำนึกร่วมความเป็นชาติเดียวกันและสร้างความผูกพันให้กับประชาชน

ประการที่สี่ ได้แก่ การแต่งงานระหว่างชนชาติ การแต่งงานระหว่างชนชาติถือว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะหลอมรวมคนจีนให้เข้ากับคนไทย เพราะการแต่งงานเป็นวิธีการหลอมรวมอย่างสมัครใจทำให้อุบัติการณ์ที่เกิดมาซึ่งเชื้อสายทั้งสองเชื้อชาติและได้รับค่านิยมทางวัฒนธรรมทั้งไทยและจีน

ประการที่ห้า ได้แก่ วัฒนธรรมตะวันตก วัฒนธรรมตะวันตกกลายเป็นวัฒนธรรมสื่อกลางให้กับคนไทยและคนจีน (斯金纳, 1957: 5) เพราะทั้งคนไทยและคนจีนต่างมีการปรับตัวตามวัฒนธรรมตะวันตกในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความเท่าเทียมทางเพศซึ่งเป็นประเด็นที่โบตันมุ่งนำเสนอในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ตลอดมา

ด้วยปัจจัยต่างๆ ข้างต้นทำให้อุบัติการณ์เช่นโบตันถูกทำให้เป็นไทย มีความสามารถทางภาษาไทยเช่นเดียวกับคนไทย ต่อมาโบตันได้ใช้พรสวรรค์ทางภาษาบวกกับประสบการณ์ชีวิตของตนเองมาสร้างสรรคเป็นนวนิยายเรื่องนี้ที่เน้นสะท้อนภาพชีวิตและสังคมของชาวจีนในไทยและนำเสนอมุมมองของชาวจีนคนหนึ่งที่มีต่อคนไทยและสังคมไทย นวนิยายเรื่องนี้ตีพิมพ์เป็นตอนๆ ครั้งแรกในนิตยสารสตรีสาร เมื่อ ค.ศ.1968 นิตยสารฉบับนี้เป็นนิตยสารที่มียอดจำหน่ายสูงที่สุดและมีอิทธิพลต่อผู้อ่านมากที่สุดในยุคหนึ่ง เพราะมุ่งเน้นส่งเสริมสิทธิสตรีและให้ความรู้ต่างๆ ทำให้ผู้หญิงทั้งไทยและจีนปรับตัวไปสู่ความทันสมัย และนิตยสารฉบับนี้ได้กลายเป็นเวทีแห่งเกิด

ให้กับนักเขียนลูกจีนอย่างไบตันได้นำประสบการณ์ชีวิตและมุมมองของพี่น้องร่วมชาติชาวจีนที่มีต่อคนไทยและสังคมไทยมาแบ่งปันให้แก่ผู้อ่านชาวไทย นิตยสารฉบับนี้จึงถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการสร้างความผูกพันระหว่างสองชนชาติ

2. ยุคที่สอง ค.ศ. 1969 - ค.ศ. 1973 ยุคปลายของการรณรงค์ชาตินิยมของไทย

เนื่องจากในความเป็นจริงแล้วการรณรงค์เรื่องชาตินิยมของไทยได้ใช้ "ชาวจีนและประเทศจีน" เป็นเป้าหมายโจมตี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ค.ศ.1938-1944; ค.ศ.1948-1957) ได้มีแนวคิด "เชื้อชาตินิยมสุดโต่ง" โดยแยกคนในสังคมออกเป็น "พวกเรา" ที่เป็นคนไทยกับ "พวกเขา" หรือ "คนอื่น" ที่พุ่งเป้าไปที่คนจีน และโฆษณาว่าคนจีนและประเทศจีนคือศัตรูทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทย ทำให้คนไทยมีภาพลักษณ์แบบเหมารวมต่อคนจีนว่าเป็นคนอื่น ผู้อาศัย พวกคอมมิวนิสต์ คนไร้ศีลธรรมไร้คุณภาพ เมื่อไบตันตีพิมพ์นวนิยายเรื่องนี้จึงถูกโจมตีเป็นอย่างมาก ผู้อ่านจำนวนหนึ่งกล่าวหาว่าไบตันคือผู้ที่กระตุ้นปัญหาการกระทบกระทั่งของสองชนชาติในขณะนั้น ประกอบกับคุณสมบัติความเหมือนจริงของรูปแบบจดหมายทำให้ผู้อ่านคิดว่านวนิยายเรื่องนี้คือเรื่องจริง และไม่พอใจเป็นอย่างยิ่งที่ตัวละครเอกซึ่งเป็นคนจีนวิพากษ์วิจารณ์เจ้าของประเทศและประเทศที่ตนอาศัย กระทั่งผู้อ่านได้เชื่อมโยงประเด็นนี้เข้ากับสถานการณ์ความเป็นลูกจีนของไบตัน จนไบตันต้องออกมาโต้แย้ง (ไบตัน, 2512: 94) (ไบตัน, 2513: 6-9) แสดงให้เห็นว่าในสายตาของพวกเขาคนจีนคือ "คนอื่น" "ผู้อาศัย" ที่ไม่มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์

ในยุคนี้ นักวิจารณ์ยังได้กล่าวถึงปัญหาการข้ามวัฒนธรรมของคนจีนซึ่งมองว่าเป็นอีกปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งของสังคมไทย เช่น ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ นิตยา มาศะวิสุทธิ รัต.อิงอร สุพันธุ์วนิช เนื่องจากชาวจีนรุ่นแรกเช่นตัวละครเอกต้องการจะรักษาความบริสุทธิ์ของสายเลือดและวัฒนธรรมจีนของตนไว้ แต่รัฐบาลไทยกลับคาดหวังกลืนกลายชาวจีนให้ชาวจีนหลอมรวมไปกับสังคมไทย ทำให้ครอบครัวชาวจีนเกิดความขัดแย้ง "หนึ่งบ้านสองประเทศ" แต่อย่างไรก็ตามการที่นวนิยายนำเสนอว่าในท้ายที่สุดตัวละครเอกสามารถเข้าใจถึงข้อดีของแต่ละชนชาติและวัฒนธรรมรวมทั้งยอมรับการเปลี่ยนแปลงนี้ ทำให้ผู้อ่านกลับรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากขบวนการชาตินิยมของไทยที่ทำให้คนไทยคิดว่าวัฒนธรรมไทยเหนือกว่าวัฒนธรรมจีน การชื่นชมวัฒนธรรมไทยและหลอมรวมเป็นไทยของคนจีนคือสิ่งที่แน่นอน การจบเรื่องลักษณะนี้ตรงกับความคาดหวังของผู้อ่านและรัฐบาลในขณะนั้น

3. ยุคที่สาม ตั้งแต่ ค.ศ. 1973 ยุคของการยอมรับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

ตั้งแต่ทศวรรษที่ 70 สถานการณ์การเมืองและสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก เหตุการณ์นักศึกษาต่อต้านรัฐบาลในวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ.1973 และการเจริญความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างประเทศไทยและประเทศจีนในปี 1975 เป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ประเทศไทยก้าวสู่การยอมรับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ยอมรับความแตกต่างทางชนชาติและวัฒนธรรม รัฐบาลไทยเริ่มผ่อนคลายนโยบายกีดกันชาวจีน กระทั่งถึงทศวรรษที่ 80

ชาวจีนก็ถูกกลืนกลายเป็นไทยไปเกือบหมด ดังนั้น ในยุคนี้ "การสร้างความสมานฉันท์ในประเทศ" จึงกลายเป็นภารกิจสำคัญของรัฐบาล และรัฐบาลก็ได้ใช้วรรณกรรมอย่างนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทยเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความสมานฉันท์ในประเทศ ในปี ค.ศ.1981 กระทรวงศึกษาธิการระบุให้นวนิยายเล่มนี้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ปี ค.ศ.1988 สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติแปลเป็นภาษาอังกฤษและรวมเล่มเป็นหนังสือ Treasury of Thai Literature: The Modern Period ล่าสุดในปี ค.ศ.1999 ได้รับการแนะนำเป็นหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน สาเหตุที่นวนิยายเรื่องนี้ได้รับความสำคัญในยุคนี้ เพราะว่าเนื้อเรื่องในตอนจบสอดคล้องกับความต้องการของรัฐบาลที่ต้องการให้ทั้งคนไทย คนจีน และชนชาติอื่นได้ทราบว่ แม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศพหุวัฒนธรรมและพหุชาติพันธุ์ แต่เราก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้

ในขณะเดียวกัน ทศนคติของรัฐบาลไทยและคนไทยต่อคนจีนที่ปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ได้ช่วยยกระดับสถานภาพของวัฒนธรรมจีน โดยนักวิจัยในยุคนี้เห็นว่าผู้อ่านหรือนักเรียนสามารถนำเอาคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครเอกชาวจีนมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการมองวัฒนธรรมจีนอย่างยุติธรรมมากขึ้น ในยุคนี้ชาวจีนจำนวนมากได้กลายเป็น "เจ้าสัว" หรืออย่างน้อยก็มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าคนไทย ทำให้ภาพลักษณ์ของชาวจีนในสายตาคนไทยค่อยๆ เปลี่ยนไปในทางที่ดี นัทรณย์ ประสานนาม (2010, น. 233) มีความเห็นว่ โครงเรื่องชาวจีนสร้างฐานะทางธุรกิจ ได้กลายเป็นวิธีการรับรู้ของคนไทยที่มีต่อคนจีนในไทยไปแล้ว กล่าวคือเมื่อนึกถึงคนจีน คนไทยจะนึกถึงภาพของชายชาวแต่จิวที่สู่วิตจนร่ำรวยเป็นเจ้าสัว ถึงแม้้นักวิชาการหลายท่านอย่างนักวิชาการจีนจางสิงฟาง (1991, p.94) มีความเห็นว่ วรรณกรรมแนวสะท้อนชีวิตคนจีนในไทยได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมจีน แต่ผู้วิจัยเห็นว่ แท้จริงแล้ววรรณกรรมแนวนี้เกิดขึ้นได้เพราะการปรับตัวกลายเป็นไทยของลูกจีน ที่มีทั้งนักเขียนและผู้อ่านเชื้อสายจีน ทำให้นักเขียนนำประสบการณ์ชีวิตมาเขียนเป็นวรรณกรรมให้ผู้อ่าน (ส่วนหนึ่งที่มีเชื้อสายจีนเช่นกัน) ซึ่งมีประสบการณ์ร่วมกันได้อ่าน

4. ยุคล่าสุด ค.ศ. 1984 - ค.ศ. 2012 ยุคฟื้นฟูสำนึกความเป็นจีน

ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมาสถานภาพและบทบาททางการเมืองและเศรษฐกิจของจีนในเวทีโลก ได้ทวีความสำคัญมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประเทศไทยปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อประเทศจีน และวัฒนธรรมจีนไปในทางที่ดี กระทั่งเกิดกระแส "นิยมจีน" (中国热) ขึ้นในไทย กระแสนิยมจีนนี้เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ปลุกสำนึกในชนชาติและวัฒนธรรมของชาวจีนในไทยและด้วยกระแสนิยมจีนนี้ทำให้ประเทศไทยฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาจีนหลังจากที่ถูกจำกัดมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่ทศวรรษที่ 90 รัฐบาลไทยได้เร่งส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนภาษาจีนในทุกระดับการศึกษา ทำให้สถานภาพของภาษาจีนสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันนี้การเรียนการสอนภาษาจีนและสาขาที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้เปิดสอนถึงระดับบัณฑิตศึกษา โดยมีมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

เป็นมหาวิทยาลัยแรกในประเทศไทยที่เปิดสอนระดับปริญญาโท สาขาวรรณคดีจีนสมัยใหม่และร่วมสมัย ซึ่งมุ่งเน้นในการศึกษาวิจัยทางด้านวรรณคดีจีน วรรณกรรมจีนโพ้นทะเลในไทย การเปรียบเทียบวรรณคดีจีนไทย และการศึกษาวิจัยด้านวัฒนธรรมจีนและจีนในไทย ดังนั้นนวนิยายเรื่องจดหมายจากเมืองไทยซึ่งครั้งหนึ่งได้รับการศึกษาวิจัยในบริบทของวรรณกรรมไทยได้เข้าสู่การศึกษาค้นคว้าในบริบทของวรรณคดีจีน ที่เน้นเจาะลึกวิเคราะห์ด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนในไทย จากผลวิจัยทำให้เราเห็นได้ว่า ณ ปัจจุบันนี้อัตลักษณ์และวัฒนธรรมหลายๆ ด้านของชาวจีนในไทย ได้มีการผสมระหว่างวัฒนธรรมดั้งเดิมของจีนและวัฒนธรรมใหม่ของไทย ก่อให้เกิดเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวของจีนในไทย ในขณะที่เดียวกันเนื่องจากวัฒนธรรมไทยได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจีนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะวัฒนธรรมแต่จิ๋ว ทำให้วัฒนธรรมจีนกลายเป็นวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมสาขาหนึ่งของไทย และชาวจีนในไทยสามารถนิยามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและชนชาติว่าเป็นจีนได้อย่างเปิดเผย ในขณะที่พวกเขายังคงนิยามอัตลักษณ์ทางชาติรัฐว่าเป็นประชาชนคนไทยคนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในรุ่นลูก เนื่องจากพวกเขาเกิดและเติบโตในเมืองไทย และได้รับการศึกษาอย่างไทย

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่าสถานการณ์ของวัฒนธรรมจีนและคนไทยเชื้อสายจีนในสังคมไทย ในช่วงเวลา 45 ปี (ค.ศ.1968 - ค.ศ.2012) ได้รับการยกระดับความสำคัญสูงขึ้นเรื่อยๆ จากเดิมที่ถูกกดดันและปิดเบือนจากรัฐไทยและสังคมไทย กระทั่งเข้าสู่ยุค "นิยมจีน" ในปัจจุบันที่คนไทยเชื้อสายจีนมีพื้นที่สาธารณะแสดงอัตลักษณ์ของตนอย่างอิสระ และได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐไม่น้อย เราจะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ของรัฐในแต่ละยุค และอำนาจทางเศรษฐกิจของคนไทยเชื้อสายจีนคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้สถานการณ์ของวัฒนธรรมจีนและคนไทยเชื้อสายจีนสูงขึ้น หากเราวิเคราะห์ถึงประวัติศาสตร์การกดดันชาวจีนของประเทศไทย จะพบว่าปัญหาชาวจีนในไทย จะถูกเชื่อมโยงกับปัญหาเศรษฐกิจไทยเสมอ แต่ด้วยพัฒนาการทางการเมืองที่ฝ่ายอำนาจทางการเมืองได้ร่วมมือกับฝ่ายอำนาจทางเศรษฐกิจ (政商关系) ซึ่งได้แก่คนจีนเป็นหลัก ทำให้สถานการณ์และความสำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนในไทยได้รับการส่งเสริมมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างมั่นคง และหากเราพิจารณาสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมไทยในปัจจุบันจะพบว่าประเทศไทยมีปัญหาคาการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมและปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นกลางไปจนถึงชนชั้นสูง ซึ่งส่วนใหญ่คือชาวไทยเชื้อสายจีนที่กุมอำนาจเศรษฐกิจของไทยกับชนชั้นแรงงานและเกษตรกร ซึ่งเป็นคนไทยดั้งเดิมเป็นหลัก ปัญหาเหล่านี้ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นชนวนให้เกิดปัญหาทางความขัดแย้งทางชนชาติอีกครั้งในอนาคต หากภาครัฐไม่คิดแก้ปัญหา และวิธีการแก้ปัญหาแบบเดิมที่เน้นกดดันจำกัดสถานภาพคนจีนและวัฒนธรรมจีนไม่ใช่แนวทางการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง แต่การส่งเสริมให้คนไทยกลุ่มต่างๆ มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สูงขึ้นต่างหากที่จะเป็นวิธีการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน และจะนำประเทศไทยไปสู่สังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

本尼迪克特·安德森着，吴叡人译. (2005). *想象的共同体——民族主义的起源与散布*. 上海：

上海人民出版社.

牡丹. (1984). *南风吹梦*. 北京：中国友谊出版公司.

催贵强 & 古鸿廷. (1978). *东南亚华人问题之研究*. 新加坡：新加坡教育出版社.

胡文仲. (1999). *跨文化交际概论*. (2012重印). 北京：外语教学与研究出版社.

斯金纳 & 王懋和译. (1957). *泰国对华侨的同化政策*. 南洋问题资料译丛, (03), 5.

施坚雅. (2010). *泰国华人社会：历史的分析*. 厦门：厦门大学出版社.

宛拉帕·布鲁啲. (1984). *泰国华人来由*. 中外关系史译丛第1辑. 上海：上海译

文出版社.

旺威帕·布鲁沙达那攀 & 其实译. (1997). *泰国的华人特性*. 南洋资料译丛, (04), 65.

张海洋. (2006). *中国多元文化与中国人的认同*. 北京：民族出版社.

张兴芳. (1991). *泰国文坛的中国文学*. 解放军外语学院学报, 51 (04), 94.

โบตัน. (1969). จดหมายจากเมืองไทย. นิตยสารสตรีสาร. ฉบับพิเศษปีที่ 22 วันที่ 7 กรกฎาคม, 94.

โบตัน. (1970). จดหมายจากเมืองไทย เล่ม 7. กรุงเทพฯ: แพร์พิทยา.

นัทธัญ ประสานนาม. (2010). สัมมนา จีนไทย: ในภาษาและหนังสือ. วารสารภาษาและหนังสือ ฉบับจีนในไทย, ปีที่ 41, 233.

นฤมิตร สอดสุข. (1984). จากภาพ 'ปีศาจ' ผ่านยุค 'นักบุญ' สู่วาม 'เป็นมนุษย์': ผลกระทบทางการเมืองต่อสถานภาพของจีนศึกษาในประเทศไทย. วารสารธรรมศาสตร์, (13), 6-13.

นิรันดร นาคสุริยันต์. (2010). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, การศึกษาวัฒนธรรมจีนแต่จิวในวรรณกรรมจีนโพ้นทะเลของประเทศไทย. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

เพ็ญนภา หมอนสอด. (2007). วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, ภาพลักษณ์ของชาวจีนในเมืองไทยที่ปรากฏในนวนิยายไทย พ.ศ. 2512-2533. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอธิจิ มูราซึมาและวรศักดิ์ มหัทธโนบล, แปล. (1996). การเมืองจีนสยาม: การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ค.ศ.1924-1947. กรุงเทพฯ: ศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Chai-anan Samudavanija. (1991). *State-identity creation, state-building and civil society 1939-1989*. National Identity and Its Defenders Thailand year 1939-1989, Australia: Center of Southeast Asian Studies, Monash University.

Milton J. Esman. (2009). *Diasporas in the contemporary world*. UK: Polity Press.

Supang Chantavanich. (1997). *From Siamese-Chinese to Chinese-Thai: political conditions and identity shifts among the Chinese in Thailand*. Ethnic Chinese as South Asians. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.